
USOS DE LA IRONIA EN LA LITERATURA CATALANA CONTEMPORÀNIA

«La ironia necessita còmplices»

Joan Fuster, *Consells, proverbis i insolències*

PRESENTACIÓ

Al llarg de les darreres dècades, els estudis literaris dedicats a la ironia, tant en el camp teòric com en els treballs d'anàlisi d'autors i d'obres, han experimentat un auge creixent que, a hores d'ara, lluny de disminuir, encara es troben en plena etapa expansiva. Això es justifica pel protagonisme adquirit per la ironia, des del romanticisme, en la configuració del discurs literari; la seua capacitat d'adaptació als canvis i a les modes explica l'actualitat permanent del fenomen irònic, fins al punt de constituir un dels principals signes de la modernitat i estar present com a component essencial en la major part de les reflexions actuals sobre la postmodernitat.

És clar que ens referim a una concepció de la ironia que supera per totes les bandes els estrets límits del trop clàssic; per dir-ho amb Pere Ballart, la noció d'ironia que ens ocupa s'ha d'entendre com una autèntica modalitat discursiva capaç de superposar-se a tots els gèneres, i que vehicula una visió del món presidida per la paradoxa i el qüestionament constant de totes les manifestacions de la realitat (cf. *Eironeia. La figuración irónica en el discurso literario moderno*, p. 296). La relativitat i el distanciament que imposa la ironia protegeixen del maniqueisme, de la demagògia, de qualsevol adhesió o militància incondicional. Es converteix així, doncs, en una defensa de la

individualitat a través de la pràctica de la intel·ligència. D'altra banda, l'ambigüitat expressiva pròpia de la ironia exigeix la complicitat del lector, la seua participació activa, complementària, en la construcció del sentit del text.

Amb tot, l'elasticitat i l'amplitud del concepte d'ironia fan que resulte difícil d'aprehendre, de reduir a una única formulació consensuada per la totalitat dels especialistes: no és el mateix la ironia verbal que la de situació, la ironia socràtica que la romàntica, etc; d'altra banda, la diversitat d'enfocaments d'anàlisi —de la retòrica a la pragmàtica— posen l'èmfasi en aspectes diferents, encara que complementaris.

En la literatura catalana contemporània, la historiografia ha consagrat una sèrie d'autors com a representants emblemàtics de la literatura irònica: Josep Carner, Francesc Trabal, Joan Oliver, Llorenç Villalonga, Pere Calders, Joan Fuster, Quim Monzó, serien alguns dels noms que, d'una manera més constant, han estat identificats amb el signe distintiu de la ironia. En molts casos, però, la caracterització que se'n deriva no ultrapassa un estadi de vaguetat que fluctua entre el tret d'estil i la nota ideològica o l'actitud intel·lectual, sense passar a diseccionar i/o explicar la manera o maneres en què la ironia és present al text i en determina, concretament, el sentit. En moltes ocasions, encara, la ironia hi apareix com un terme pràcticament intercanviable, gairebé sinònim, sense més precisions, de mots com «humor» o «sàtira». Sens dubte, la ironia funciona com a eix vertebrador de la pràctica literària dels escriptors esmentats, més enllà de les diferències que els individualitzen i els fan originals. Però hi ha molta més ironia a les lletres catalanes de l'època contemporània de la que ja ha eixit a la llum; és a dir, pensem que les anàlisis en aquesta línia aniran posant al descobert la dimensió irònica —i, per tant, una determinada construcció de sentit— d'obres que fins ara han estat explicades *només* des d'una perspectiva estilística, ideològica, sociològica o històrica. L'adopció de la ironia com a enfocament d'estudi privilegiat imposa un angle de visió que permet obtenir una lectura dels textos que els descobreix aspectes inesperats i obliga a interpretar-los d'una manera nova.

En aquest sentit, el present monogràfic només té la pretensió de prestar una contribució modesta a un projecte que ha de ser necessàriament ambiciós: la revisió de la tradició literària catalana contemporània des de la perspectiva de la ironia, amb l'objectiu de trobar-hi els significats amagats i les poètiques disfressades, però també amb la voluntat d'esprémer totes les implicacions textuais que deriven dels usos de la ironia. El conjunt d'articles ara aplegats, doncs, vol sumar-se a aquest projecte i, per donar compte de l'amplitud i de la varietat dels seus objectius, planteja un recorregut

a través dels diferents gèneres amb la intenció d'oferir-ne un tast significatiu: la poesia actual de poetes de diferents generacions en actiu (Màrius Sampere, Pere Rovira, Perejaume, Jordi Llavina i Laia Noguera) en el treball de Pere Ballart; la ironia vinculada al concepte mateix de gènere de l'assaig, a l'exercici de l'adhesió incompleta en els grans assagistes catalans del segle XX, en l'article d'Antoni Martí Monterde; la ironia, és a dir, la cultura, en Llorenç Villalonga, a partir de la seua novel·la *Flo la Vigne*, en l'aportació de Vicent Simbor; i la lectura en clau metaficcional d'una obra teatral (*Elsa Schneider*, de Sergi Belbel) i d'una novel·la (*Estremida memòria*, de Jesús Moncada), en els treballs de Ramon X. Rosselló i Carme Gregori, respectivament. I, com a contribució a l'encara necessàriament oberta reflexió teòrica, el treball de Pierre Schoentjes, a partir d'imatges iròniques, sobre la simetria com a eix d'articulació de la ironia.

CARME GREGORI SOLDEVILA
RAMON X. ROSSELLÓ
Universitat de València